

**INDEX GRAMMATICVS DEL DE INSTITVTIONE
VIRGINVM DE SAN LEANDRO DE SEVILLA**

Jaime Velázquez Arenas

Los estudios en torno a la obra DIV de san Leandro de Sevilla, e incluso los relativos a su persona y proyección en la sociedad visigoda en que florece, tuvimos ocasión de calificarlos en nuestra edición crítica¹ de injustamente escasos. Es, pues, propósito de este trabajo subsanar, en la medida de nuestras fuerzas, parte del agravio, como lo fue hace algún tiempo el de nuestra aportación del *Index Rhetoricus* del DIV en *Helmantica* xxix, 1978, pp. 173-186.

Me manifiesto deudor confeso del trabajo de mi maestro, el profesor V. Bejarano Sánchez, en *Emerita* xxviii, fasc. 1, pp. 49-73, Madrid 1960, en la confianza de aumentar en algo, que no de emular, el acervo informativo sobre la lengua del obispo hispalense.

La corrección gramatical que, en líneas generales, puede detectarse a lo largo del DIV no es óbice para que, sin demasiada sorpresa, observemos una extensa gama de fenómenos propios de una lengua tardía y vulgarizante, habitual en autores de la época, cristianos o no; todo ello en amigable convivencia con notorias muestras de un cierto cultismo literario, muy en especial de un retoricismo que no dudo en calificar de relevante.

¹ J. VELÁZQUEZ ARENAS, *De institutione uirginum, Leandro de Sevilla*, vol. I del CPH (*Corpus Patristicum Hispanum*), FUE (Fundación Universitaria Española), Madrid 1979.

Presentamos el *Index Grammaticus* haciendo referencia a nuestra edición, con indicación de capítulo y párrafo, precisando, cuando así conviene, si es Introducción o Título.

La bibliografía referenciada hállase al final.

ABLATIVVS

1. *Ablat. cum praepositionibus accusatiui*²: *Intr.* 57: propter proficientibus loquar. *XIX*, 2: inter homicidiis et adulteriis uel fornicationibus reputatur. *XXII*, 3: discernebant inter seruis et filiis. *III*, 3: intret per ianuis oculorum. *III*, 3: subrepat... nisi per sensibus corporis. *XXVI*, 1: per cellulis demorantur. *Tit.* *XXVII*: De discretionne senioris erga personis singulis. *XXVII*, 7: deriuauimus orationem erga studiis plurimarum, *XVI*, 4: dabant per gladio. *XXVI*, 2: erga norma.

2. *Ablat. sing. tertiae declinationis: comparatiui in -i desi nunt, participia praesentis in -e, his locis exceptis*: *V*, 1: ut maiore uicissitudine diligas. *X*, 2: sumtuosiore pretio emtam. *Intr.* 19: in praesenti saeculo. *XXVIII*, 3: praesenti sunt iudicio damnati³.

3. *Ablat. absolutus pro participio coniuncto*: *Intr.* 10: tam praecleara est uirginitas... quae calcatis et abdicatis mundanis uoluptatibus... Domini angelorum sortita est portionem. *Intr.* 19: Quanto itaque praeue intelligit uirgo, quae contemto emtore, mercem sequitur, et sanguine Christi postposito, mundum... amplexatur. *Intr.* 46: libertatem perdunt quando captiuam uirginitatem, suscepta dote, ad dicunt. *XIII*, 5: namque et ille mollis et dissolutus est qui, contemtis praesentis, pretiosis ac peregrinis epulis delectatur. *XII*, 3: ut amplius proficiant, iuuante oratione ...ad bene uiuendum et faciendum excita. *XIII*, 6: Daniel, contemtis dapibus regis, leguminibus uixit.

4. *Ablat. pro dat. pendens a NVBO*: *Intr.* 18: alius te redemit et alio nubere cupis?

² Cf. SCHRIJNEN-MOHRMANN (1936), I, p. 73, donde se aducen ejemplos con *propter* e *inter*.

³ Comparat. in -i: *XIV*, 4; *XIX*, 5; *XXIV*, 4; *XXVII*, 6.

ACCVSATIVVS

1. *Accusat. aduerbialis: Intr. 11:* uide quantum profeceris. *XVIII, 2:* tantumque sumas quantum satis sufficiat.

2. *Accusat, cum infinitiuo post FACERE: XXVII, 3:* sic agit ... ut superbire faciat ex uili censu conuersas. *XXXI, 3:* peregrinatio me Deum fecit agnoscere.

3. *Accusat. cum praepositionibus ablatiu⁴:* *A, AB: Intr. 37:* Auerte, quaeso, oculos a mundi huius falsas insanias. *XXIII, 11:* Ab exempla normam sequere. *CVM: Intr. 46:* cum pudicitiam *XVII, 1:* Adtamen in monte cum Moysen et Eliam. *XVII, 2:* cum mulierem. *XXVII, 5:* si discrete cum singulas se gesserit. *DE: Tit. V:* De uicissitudinem dilectionibus reddendam. *XIV, 2:* de aliquam. *Tu. XVIII:* De ieiunii modum. *XVI, 3:* et de historiae ueritatem intellige spiritualis sensum culpae. *EX: XXVII, 4:* fiat humilis ex potentem. *PRO: V, 1:* dilectionem repende pro odium. *XI, 1:* pro mortalium condicionem factus est humilis. *XIX, 7:* pro medicinam debet utere, non pro temulentiam. *XX, 1:* utaris pro remedia. *XXIII, 10:* praesepe adsumeret pro cunabula. *XXVI, 1:* pro uitae subsidia satagunt. *XXVII, 6:* consulit pro usum. *XXXI, 9:* pro matrem respice ... pro magistram. *XXXI, 12:* exora pro illum.

4. *Accusat. enumerationis⁵:* *XVII, 1:* Adtamen in monte ... coram tribus, Petrum, Iacobum et Ionannem, locutus est testibus.

5. *Accusat. obiect. pendens a CAREO⁶:* *Intr. 46:* tunc et pudorem caruit et amisit pretium. *VIII, 1:* ne pudorem, quem seruat, mente uel corpore careat uel sermone. *XX, 2:* cares enim culpam, si quod necesse est gesseris. *XXXI, 7:* terra ... mox ut dignitatem perdidit, caruit et fecunditatem.

6. *Accusat. obiect. pendens ab EGEO⁷:* *XVIII, 2:* meliorem tamen eam iudica quae salutis robore infirmitatis non eget remedia. *XVIII, 3:* quod... non indiget, quas eget infirmitas.

⁴ Cf. CIL, IV, 698; VÄÄNÄNEN (1937), p. 204.

⁵ Cf. BASSOLS (1945), I, p. 197.

⁶ ERNOUT-THOMAS (1953), p. 19; BASSOLS (1945), I, p. 131-197; NORBERG (1943), p. 31 ss. y 108 ss.

⁷ ERNOUT-THOMAS (1953), p. 51.

7. *Accusat. obiect. pendens a FRVOR*⁸: III, 9: tuosque amplexus fruebitur.

8. *Accusat. obiect. pendens ab INDVO(R)*: X, 2: Nam uestem induere splendidam, nullam habentem rugam ... carnis cura est⁹.

9. *Accusat. obiect. pendens a MEMINI*¹⁰: XXIV, 5: ne se ipse quidem meminerit, multo minus etiam Deum.

10. *Accusat. obiect. pendens ab VTOR*¹¹: X, 3: Tu uero, talem utere uestem quae ... X, 5: tali oraculo eam utere uestem quae...

XIX, 7: debet utere uinum. Tit. XX: Quatenus uirgo utere debeat lauacra. XX, 1: Balnea non pro studio uel nitore utaris corporis. XXIII, 10: nec obstetricis nec ancillae utretur solatia. XXIV, 1: quod si talia utitur uirgo, qualia et saeculares utuntur, dat sensum... XXVIII, 1: et aliud publice cum omnibus utitur, aliud furtiue absconditur.

11. *Accusat. personae pendens ab IMPERO*¹²: XXIII, 2: Dauid certe regnabat, et cum abundaret thesauris ac manu forti infinitos populos inperaret, humilem se canit.

12. *Accusat. personae pendens a PRAECIPIO*: Intr. 42: Verum est quod Deus praecepit nuptias.

13. *Accusat. pro nomin. subiecto*: XIX, 7: inualidam et inbecillum ... debet utere uinum.

ADIECTIVVM

1. *Adiectiua deriuata pro genetiua substantiui*¹³: Intr. 7: quae mundanis subtractae casibus. Intr. 8: quod tot mundanis agitur

⁸ HOFMANN-SZANTYR (1965), p. 123; ERNOUT-THOMAS (1953), p. 20.

⁹ ERNOUT-THOMAS (1953), pp. 29 y 202.

¹⁰ Normalmente usa genitivo (Cf. XXXI, 11).

¹¹ BASSOLS (1945), I, pp. 378-379; KUEHNER-STEGMANN (1912), I, pp. 383; LOEFSTEDT (1942), I, p. 238 ss.; SCHRUNEN-MOHRMANN (1936), I, p. 75 ss.; BEJARANO (1958), p. 73.

¹² ERNOUT-THOMAS (1953), p. 67.

¹³ TOVAR (1946), p. 33; LOEFSTEDT (1942), I, p. 109; BASSOLS (1945), I, pp. 247-248; HOFMANN (1958), pp. 145-146; MOHRMANN (1958), pp. 36-37. Con todo, la tendencia al uso del adjetivo derivado por el genitivo del sustantivo está tan pre-

molestiis. *Intr. 9:* mole terrenae cogitationis; terrena sustinent fundamenta. *Intr. 10:* si transitorii terrenisque ditaretur muneribus; calcatis et abdicatis mundanis uoluptatibus. *Intr. 11:* nonne de ea intonat in Psalmis hymnicus Daud. *Intr. 21:* et haec offensa humani generis prima. *Intr. 26:* cohors ipsa uirginalis peruenit ad Christum; te... corus ille expectat uirgineus. *Intr. 28:* coros illos uirgineos ... oculo mentis suspice. *Intr. 39:* et ad sponsi caelestis refertur iniuriam. *Intr. 40:* primum, diuino operi inrogatur iniuriam. *Intr. 43:* si sui fructus caelesti horreo reponantur. *Intr. 44:* ubi et usus nuptialis perit et fructus ... et omnis illa pompa nuptialis mortis frustrata termino. *Intr. 47:* cutem mentitur quae ... uineo adulterat figmento faciem. *Intr. 49:* uirgo, femineae fragilitatis oblita, rigore uirili subsistit. *Intr. 50:* nec pressa iugali necessitate curuaberis ad terram. *Intr. 53:* sancta meditatione diuinum spiritum capit. *Intr. 55:* ideo caeleste peruenerunt ad regnum. *Intr. 56:* nolo mouearis pompaticis nuptiarum incessibus; uitae caelestis beatitudinem hic incipiunt. *II, 1:* ne uirili iugitate... infametur. *III, 2:* recens tamen uisio et corporalis inspectio. *VI, 1:* uirtutum omnium uirginalium mater est uerecundia. *X, 1:* unicus Patris caelestis Filius delectetur; et quae te pulcram diuinis optutibus praebeant. *XI, 1:* corporis humani formam suscipiens. *X, 3:* terreat te propheta, uirgines incautas et incessu corporeo pompaticas redarguens. *X, 5:* quae pudorem uirginalem abscondat. *XIII, 5:* bestiae, quae naturali uirtute sunt rigidae. *XIV, 1:* uitae alienae ... lacerator uel detractor ... non fueris; et moribus derogare alienis. *XV, 2:* pascat aures gratia sermonis diuini. *XV, 3:* quanto procliuis humanus animus raptatur ad uitia. *XVI, 4:* inlecebram terreni amoris insinuat. *XXI, 6:* nam exultans caelestis sponsus te ... recipiet. *XXIII, 4:* nec de mundanis gaudeas lucris. *XXIII 5:* tu ad instar caelestis sponsi honorari in saeculo fuge. *XXIII, 7:* ne pro magno cupias lucra terrena; ducem sequere caelestem, ne ... in caelestibus regnis nolit habere consortem. *XXIV, 5:* qui in agone terreno certantur. *XXV, 3:* debes esse patiens pro caelestis gloriae dono. *XXVI, 1:* domestica oppressae sollicitudine. *XXVIII, 4:* ut a caelestis uitae consortio separetur. *XXXI, 2:* nec te unquam reuerti ad genitale solum sollicitet cogitatio. *XXXI, 3:* sub diuina obtestatione dicebat. *XXXI, 13:* flectat pro nobis aures diuinas tua uirginalis oratio.

---

sente en la lengua latina de cualquier época, que resulta un hábito más que un rasgo sorpresivo.

2. *Adiectiuum DVO, -AE, -O in accusat. neutro «dua» scribit: XV, I: sic alternes perpetim haec dua bona.*

3. *Adiect. IMITATOR pro IMITATRIX cum subst. fem.: IV, 2: ergo et tu (Florentina), imitator eius effecta, porta conpatiendi affectum.*

4. *Adiectiua neutr. pl. concordantia cum duobus subst. generis animati: Intr. I: fundus et patrimoniorum reditus uilia sunt, transitoria sunt. II, 2: ignis et stupa, sibi utraque contraria, in unum reducta flammas enutriunt¹⁴.*

5. *Adiectiua neutr. pl. pro substantiuis adhibita: Intr. 26: prope-rantem caelorum ardua uident. III, 3: ad interiora mentis.*

6. *Adiectiua pro aduerbiis¹⁵: Intr. I: tacitus aiebam. I, 4: dissona sibilauerit. XXVII, 2: grata ferat si in monasterio nec algeat nec esur-riat. XXXI, 4: malum quod illa experta fugiit, tu prudenter euita. XXXI, 6: ego tamen expertus loquor.*

7. *Adiect. cum substantiuo non concordans: Intr. 16: munificen-tior est dotis praemium.*

8. *PLVRIBVS pro PLVS: Intr. 18: ut uideas pluribus ualere qui redemit quam id quod redemit.*

9. *PAVPER (-VS), -A, -VM pro PAVPER, -IS: XXVII, 5: quae fuit paupera uel ancilla.*

10. *Adiect. uoce RES concordantia pro neutro pl. uel pro subst.: I, I: has res tuis insinuabunt auribus. XXII, 3: quantum ad res terre-nas et temporales, discernabant. XXVIII, I: quia conscientiae bo-nae integritatem usurpatae rei prauitate conmaculat.*

ADVERBIVM

Aduerbium VNDE sensu instrumentali¹⁶: Intr. 50: ut unde illa ue-titum praesumendo cecidit, ibi tu... conscenderes. X, I: unde car-nalibus carnales conplaceant.

¹⁴ ERNOUT-THOMAS (1953), p. 127.

¹⁵ KUEHNER-STEGMANN (1912), II, p. 237. *Parece arriesgado, al menos en los ejem-plos propuestos, etiquetar como simples predicativos a los adjetivos analizados.*

¹⁶ GRANDGENT (1952), p. 393; BASTARDAS (1953), pp. 75-76; CAMPOS (1961), p. 71.

COMPARATIVVS GRADVS

Comparatiuus gradus pro superlatiuo: Intr. 24: in ea melior pars et pensior uos estis quae integritatem Christo dicastis. *Intr. 29:* si tu quae pars melior mei es corporis. *IX, 2:* et certe in homine pars melior anima est.

CONCORDANTIA

Concordantia uariis causis externis adhibita: symmetria, homoeoteleuton, etc.: IX, 1: Iniuriosam esse itaque uirginem et superbam, magnum nefas est, ut cuius corpus non conrumpit caro aliena, conrumpat eius animum iracundia et sit prostituta daemonum, quae non est subiecta uirorum. *XIII, 5:* dissolutus est qui contemptis praesentis, pretiosis ac peregrinis epulis delectatur. *XX, 2:* curam carnis ueniens ex concupiscentia habetur in uitio¹⁷.

GENETIVVS

a) *Genetiuus definitiuus: Intr. 54:* primus partus est uirginitas, ue-recundiae uirtus. *VI, 1:* ut uerecundiae uirtute ornetur. *VI, 2:* ut humilitatis uirtutem sequatur.

b) *Genetiuus identitatis: Intr. 16:* uulneris ictu et telo gladii. *VI, 2:* ut parsimoniae moderationem uirgo teneat. *X, 1:* omni diligentiae cura sollicites. *XIII, 2:* Triplex certe est gulae intemperantia.

c) *Genetiuus pendens a positiuo gradu pro superlatiuo: XVIII, 3:* sit ceterarum humilis.

d) *Genetiuus pro datiuo*¹⁸:

1. *Pendens a uerbis: Intr. 7:* aerumnis quoque te cumularem... si ea quae fur auferre poterat... tuae germanitatis conferenda esse putarem. *Intr. 33:* ego eius unde displicio non grauabor. *Intr. 46:* quid miserae illius remanet quae pudorem uenditat? *Tit. IV:* Vt uirginis uirgo obtemperetur. *X, 5:* eam utere uestem quae corpus obtegit... non quae seminarium et incentiuum concupiscentiae moueat carnis.

¹⁷ Cf. NORBERG (1944), p. 36. Cf. ADIECTIVVM, 4 y 7, si bien en el segundo cabe pensar en un uso sincrético de *-ior* por *-ius*.

¹⁸ Cf. SVENNUNG (1935), p. 220 ss.; LOEFSTEDT (1942), I, p. 214 ss.; NORBERG (1944), p. 34 ss.; HOFMANN (1958), p. 88.

XII, 2: si salus illius mercedis additur tuae. *XVI, 4*: sed necem quam illi carnis dabant per gladium, nos carnalium uitiorum inponimus per paenitentiae usum. *XIX, 6*: Loth, uino crapulatus, incestum intulit filiarum. *XX, 2*: quae salutis reparandae conueniunt *XXIII, 6*: cuius caelestia seruiunt. *XXIV, 5*: his reparandarum uirium aptus est usus carnis. *XXVII, 6*: factura est senior prout uiderit, et quarum consulit pro usum delicatae uitae uel corporis fragilitate, non eas praebere honores seniorum.

2. *Pendens ab OPVS EST*: *XXVI, 3*: et distribuebant prout uniuscuiusque opus erat. *XXVII, 1*: sic enim diuidendum est, prout uniuscuiusque opus est. *XXVII, 3*: nam si prout uniuscuiusque opus est non diuiditur, fit superba in monasterio quae fuit uilis in mundo. *XXVII, 4*: nulla est unde murmuret, quoniam discretio senioris diuidet uniuscuiusque prout opus est. *XXVII, 5*: laudanda tamen senior, si discrete cum singulas se gesserit, et uniuscuiusque prout opus est diuiserit¹⁹.

3. *Pendens ab alio participio* : *IX, 1* : quac non est subiecta uiro- rum. *XIX, 4*: quam etiam terribiliter propheta increpet uini deditos uide.

GERVNDIUM ET GERVNDIUM

A/ Gerundium pro partic. praesentis:

A. 1. *Gerundium in ablat. instrumentali cum accusat. obiecto*; *Intr. 50*: ut unde illa uetitum praesumendo cecidit, ibi tu licita contemnendo conscenderes. *Intr. 52*: itaque uirgines sensus, quos meditando gignunt, pro filiis reputantur. Quid ergo quaerit, quos pariendo doleat, quae pios habet sensus, quos meditando congaudeat? *III, 2*: recens tamens uisio et corporalis inspectio exhibet memoriae formas, quas uidendo didicit. *XII, 2*: ac si salus illius mercedis additur tuae, quam tolerando patienter et sustinendo humiliter, patientem et humilem feceris. *XXV, 1*: multarum enim societate proficies et uirtutes aliarum uidendo eris uirgo uirtutum.

A. 2. *Gerundium in ablat. instrumenti uel temporis*: *Intr. 27*: beata illa fecunditas quae pariendo inpleuit mundum, hereditauit cae-

¹⁹ En los ejemplos *XXVII, 4* y *XXVII, 5* no debe descartarse el posible influjo de *DIVIDERE*.

los nec amisit uelamen uirginitatis. *III*, 5: quia de terra coenicula sumtum est eorum corpus, et rursus, reuertendo in terram, foedabitur. *III*, 6: post triduum quam sepulta fuerit requirendo uideas qualis iaceat in sepulcro faeda, quae nitebat decore in saeculo. *XV*, 3: lectio te doceat quid orando petas; postquam uero oraueris, rursus legendo, inquire quid postules. *XXXI*, 11: quaeso ut mei orando memineris.

*B/ Genetiuus gerundiui sensu finali*²⁰: *Intr.* 41: Omnia gesta uestra portandae uirginitatis danda sunt. *II*, 1: decidet enim a caritate Dei, quae perpetrandi mali operis occasionem praebuerit. *IV*, 3: quae releuandae infirmitatis caro poscit... sollicita praebe. *XVI*, 2: ne periret, cunctis permissae sunt nuptiae, causa prolis propagandae. *XX*, 2: non ea quae salutis reparandae conueniunt.

C/ Datiuus gerundii pro accusatiuo: *XI*, 3: ne pauetas illum imitare, quia Deus est, sed magis imitando existima, quia homo est.

GRAECAE VOCES INSOLITAE

Intr. 5 y 44: pompa. *Intr.* 11: hymniticus. *Intr.* 21: protoplaustus. *Intr.* 24: massa. *Intr.* 34: chirographus. *Intr.* 56 y *X*, 3: pompaticus. *I*, 3: organum. *XII*, 3: zelus. *XVII*, 2: archisynagogus. *XXIV*, 5: agon²¹.

INFINITIVVS

1. *Finalis*²²: *XVII*, 2 nisi illi abiissent cibos emere, non loqueretur citra eos solus Christus. *XXIII*, 6: uenerat docere.

2. *Post IDONEVS*: *Intr.* 19: non sum idoneus eloqui, soror amantissima, praemium uirginitatis.

²⁰ ERNOUT-THOMAS (1953), p. 267; LOEFSTEDT (1942), p. 169 ss.; HOFMANN-SZANTYR (1965), p. 402; TOVAR (1946), p. 151. Usa san Leandro un gerundivo en ablativo: *XXII*, 2: sed in distribuenda fide.

²¹ BEJARANO (1973), pp. 287 ss.

²² HOFMANN-SZANTYR (1965), p. 580; TOVAR (1946), p. 144; KUEHNER-STEGMANN (1912), II, 1, p. 680; ERNOUT-THOMAS (1953), p. 219.

3. *Infin. iussi pro imperatiuo: Intr. 11: cernere, dilecta soror, cernere quantum profeceris. Intr. 39: spem utriusque considera; quisquam teneat uiam extimare iam. XIV, 2: si ergo de aliqua sinistra fama aures tuas adierit, ingemiscere tanquam tua facta dolens*²³.

4. *Leander proposit. completiua infinitiui utitur post: ADSVESCO: XIV, 4. AVDEO: XXIV, 1. CAVEO: XXIX, 2. COEPI: Intr. 40. COGO: Intr. 32: V, 2 CONPERIO: Intr. 61. CONSIDERO: XVIII, 3. CONSPICIO: Intr. 2. CREDO: Intr. 2. CVPIO: Intr. 18; III, 6; XXI, 6. DEBEO: Intr. 9; Intr. 23; Intr. 57; Tit. III; VII, 1; VIII, 1 (bis); VIII, 2; XIII, 7; XIV, 1; XIV, 4; XVIII, 2; XXI, 5 (bis); XXIII, 8; XXIV, 4; XXV, 3; Tit. XXIX; XXIX, 2; XXX, 2. DELECTO: I, 3; XXX, 4. DESIDERO: Intr. 20; Intr. 29. DICO: XXIX, 2; XXXI, 3. DISCO: XXI, 4; XXI, 6. DOLEO: Intr. 29; XVIII, 3. DESINO: XXI, 5. DVBITO: Intr. 30. ERVBESCO: XXX, 2. EXTIMO: Intr. 7. FINGO: I, 2. FVGIO: XXIII, 5. GAVDEO: Intr. 21. HORTOR: XXIII, 1. INCIPIO: Intr. 23. INLICIO: XX, 2. INTELLIGO: XIII, 6. LICET: Intr. 50; Intr. 51. LEGO: XXIII, 1; XXIII, 11. LOQVOR: XXXI, 6. LVGEO: XXI, 6. MALO: Intr. 16; MEMOR SVM: XXXI, 4. MERO: Intr. 22. MERREOR: IV, 2; XXIII, 9. MONSTRO: XIX, 1. NESICIO: Intr. 56; XIV, 1; XVI, 5; NOLO: Intr. 17; Intr. 21; Intr. 38 (bis); VII, 3; XIII, 6; XXIII, 7; XXX, 1; XXXI, 9. NOSCO: Intr. 27; VIII, 3; XIX, 5; XXIII, 8; XXXI, 3; XXXI, 12. PERMITTO: XXVI, 2; XXXI, 7. POSSVM: Intr. 7; Intr. 8; Intr. 45; XIII, 2; XXI, 1; XXIII, 8; XXIV, 2; XXIV, 3; XXVII, 2; XXVII, 6 (bis); XXX, 4. PRAESVMO: Intr. 62; XXVIII, 1. PROBO: XXIII, 7; XXVI, 3. PROSPICIO: XXXI, 2. PVTO: Intr. 7; Intr. 45; Intr. 53; IV, 2. RENVNTIO: Intr. 6. REQVIRO: VII, 1. SENTIO: Intr. 9; Intr. 29 (bis). SINO: Intr. 17. SOLEO: Intr. 15. SOLLICITO: XXXI, 2. SPERO: Intr. 19. STVDEO: Intr. 40. TIMEO: Intr. 47 (bis). VALEO: XXI, 5. VENIO: XXIII, 6. VIDEO: Intr. 18; Intr. 57; XII, 2. VOLO: Intr. 17; Intr. 18; Intr. 29; Intr. 39; Intr. 45; III, 3; III, 6 (bis); XXIII, 11 (bis); XXVI, 1; XXXI, 2; XXXI, 3; XXXI, 7; Tit. XXX. CERTVM EST: Intr. 59. IVSTVM EST: XI, 1. MALVM EST: XIV, 1. NECESSE EST: XXIII, 4. NEFAS EST: IX, 1. PERMISSVM EST: XXIX, 1. SVAVE EST: XXXI, 10. VTILE EST: XXX, 1.*

²³ ERNOUT-THOMAS (1953), p. 229; KUEHNER-STEGMANN (1912), P. 666; HOFMANN-SZANTYR (1965), p. 590 b.

5. *Nominat. cum infinitiuo: XXIII, 5: nec uelis aliis dici aut esse praelator, quae legis.*

6. *Particip. praesentis pro oratione infinit. post AVDIO²⁴: Intr. 51: sed quae hanc spreuerunt necessitatem Christum dicentem audiunt: Beatae... IV, 2: ut bene audias dicentem Dominum: Infirmitus fui... VIII, 1: ne ipsa in fraudis aut furti crimen incurrat, audiatur dicentem Apostolum: Quare...*

7. *Proposit. completiua cum QVOD pro infinitiuo²⁵: CVM INDICAT.: Intr. 42: uerum est quod Deus praecepit nuptias, sed idcirco, ut esset unde nasceretur uirginitas.*

CVM SVBIVNCT.: Intr. 55: cernis. amantissima soror, quod principalem in regno Dei uirgines teneant locum. XVII, 2: mirabantur autem et discipuli quod ad puteum Iacob cum muliere loqueretur. XXVI, 4: cerne quod uiuentes in monasteriis regulariter, apostolorum teneant uitam. XXXI, 7: uide, soror, quod te cauens moerensque conueniam, ne te serpens praeripiat a paradiso. XXXI, 13: certus sum quod flectat pro nobis aures diuinas tua uirginalis oratio.

8. *Proposit. complet. cum QVONIAM pro infinit.: Intr. 51: uide, uirgo, quoniam quae non nubet, angelis comparatur.*

9. *Proposit. complet. cum VT pro infinit.: VI, 1: intende, soror, et satage ut opus omne tuum uerecundiae uirtute ornetur²⁶. XII, 2: ita fiet ut ... quae erat furibunda, fiat documento tuo humilis et tranquilla²⁷. XXVIII, 4: necesse est ut a caelestis uitae consortio separetur.*

10. *Proposit. completiua infinitiui uarianti cum accusat. obiecto: Intr. 5: uidi omnique uanitatem et adflictionem animae et nihil permanere sub sole.*

11. *Infinit. act. pro infinit. passiuo: XVI, 5 merito et a ueteribus libri prohibiti sunt legere carnalibus.*

²⁴ ERNOUT-THOMAS (1953), p. 283.

²⁵ C. MAYEN (1889); PERROCHAT (1932).

²⁶ Tiene un matiz consecutivo-final.

²⁷ Tras ADMONEO en XXV, 1; tras QVAESO en XXXI, 11; Cf. BEJARANO (1960), p. 68.

MODVS

1. *Indicatiuus cum interrogatione obliqua*: *Intr. 46*: Quam nuda uides et destituta in utroque remansit. *Intr. 47*: nescit ipsa quae nata est.

2. *Coniunctio SI in interrogatione obliqua*:
CVM INDICAT.: *Intr. 48*: uide si non maleficii genus est excogitare artem qua prouocet libidinem alienam.
CVM SVBIVNCT.: *XXXI, 3*: nosse cupiens si uellet reuerti ad patriam.

3. *Indicat. et subiunct. uariant in propositionibus subordinatis*:
Intr. 29: et si in me non habeo quod te proficere uolo et perdidisse me doleam quod te tenere desidero. *III, 8*: illa ergo ob hoc creditur meruisse consortia sempiterna, quod declinasset uirum, quod angelus eam singularem inuenit, quod illa in angelo uirilem sexum quem fugiebat expauit mente. *XX, 1*: utere, inquam, lauacro, quando deposcit infirmitas, non quando suaserit uoluptas.

4. *Subiunct. prohibitionis post NON*: *XVI, 4*: Cantica Cantico- rum iuxta auditum aurium non sentias.

NOMINATIVVS

1. *Nominatiuus absolutus partic. praesentis pro ablatiuo gerundii*:
Intr. 1: perquirenti mihi, soror carissima Florentina, quibus te diuitiarum cumulans heredem facerem. *XXIII, 1*: nunc ad te loquens reuertatur, soror, pro qua... *XXXI, 3*: me communem matrem saepe adlocutum, nosse cupiens si uellet reuerti ad patriam. *Intr. 31*: Talibus sponsi oblectata amplexibus, animam meam postulans obtinebis.

2. *Nominatiuus enumerationis seu appositionis*: *Intr. 29*: tertius (partus) sobrietas, quartus humilitas, quintus temperantia, sextus caritas, septimus castitas²⁸.

²⁸ BASSOLS (1945), I, p. 112; TOVAR (1946), p. 21.

NVMERVS

Variatio uel mutatio inter sing. et pl.: Intr. 52: itaque uirgines sensus, quos meditando gignunt, pro filiis reputantur. Quid ergo quaerit, quos pariendo doleat, quae pios habet sensus, quos meditando congaudeat? *Intr. 59-60:* Illa uero casta est quae ... placet uiro et ... Deo. Harum habitum exprimit Petrus apostolus ... cum dicit. X, 1: ecce quod intulimus in libro ac paginola: quae intrinsecus animum tuum ... omnia conpone. XVI, 1: et quia carnalis erat populus, carnalium crapula pascebantur.

PERIPHRASEIS VARIAE

1. *Periphrasis praedicatiua cum praepositionibus:*

1.1. *REPVTARE:* a) *In + accus.:* XXIV, 4: quoniam non culpaescae qualitas, sed quantitas reputatur in uitium.

b) *In + ablat.:* VI, 3: et libertas atque auctoritas... uirgini reputatur in uitio, si non frenetur uerecundia.

c) *Inter + ablat.:* XIX, 2: ebrietas enim mortale est crimen: inter homicidiis et adulteriis uel fornicationibus reputatur.

d) *Pro + ablat.:* *Intr. 52:* sensus, quos meditando gignunt, pro filiis reputantur.

e) *Datiuus:* XVIII, 3: et abstinentiam tempore laxatam non reputet uirtuti sed infirmitati.

1.2. *HABERE:* a) *In + ablat.:* XX, 2: curam carnis, ueniens ex concupiscentia, habetur in uitio.

b) *Pro + ablat.:* XXVIII, 1: peculiare, quod in coenobiis pro magno habetur crimine, tu pro grandi euita contagione.

2. *Periphrasis HOC EST pro ID EST*²⁹: III, 7: quae et forma et dux extitit uirginum, hoc est, Maria. IX, 5: intus ergo est gloria uirginis, hoc est, in secreto mentis. XVI, 2: quia uerum sacrificium, hoc est, Christi corpus et sanguinem figurabant. XVI, 5: merito et a ueteribus libri prohibiti sunt legere carnalibus, hoc est, Heptateuchum et Cantica Cantorum.

3. *Periphrasis IN MENTEM VENIRE pro MEMINISSE:* *Intr. 57:* hoc in mentem uenit, quod cum uiris in lectulis agunt propriis.

²⁹ LOEFSTEDT (1936), p. 91; BEJARANO (1960), pp. 62-63; MOHRMANN (1958), p. 157.

4. *Periphrasis cum formis compositis uerbi ESSE pro simplicibus*: *Intr. 21*: dum protoplausti esse noluerunt quod fuerant conditi. *Intr. 57*: non uerebor inuidiam si locutus fuero ueritatem. *III, 6*: post tri-duum quam sepulta fuerit requirendo uideas qualis iaceat in sepulcro faeda. *X, 2*: si non uestium nitorem, sed animi candorem fueris prosecuta. *XVI, 3*: quamuis opere gestum fuerit. *XXX, 1*: si quid uobis in secreto mentis fuerit reuelatum. *XXXI, 5*: si ibidem nata fueris non memineris.

PRAEPOSITIO

1. *Praepositio cum aduerbio coniuncta*: *Intr. 51*: et e contrario illic dicitur nuptis. *V, 1*: sed e contrario, bonum pro malo retribue.

2. *Praepositio Ad + accusat, post uerba dicendi*: *XXI, 3*: uerum et apostolus ad insane laetantes dicit. *XXIII, 3*: et ipse iterum ad filiam Saul dicit³⁰.

3. *Praepositio Ad = Aduersus*: *I, 4*: ad linguam male suadentium sepi aures tuas.

4. *Praeposit. OB saepe inuenitur*: *Intr. 16*: et ob hoc, suum corpus ... maluit aperiri, ut tuam sibi integritatem emeret. *III, 8*: Illa ergo ob hoc creditur meruisse consortia sempiterna, quod declinasset uirum. *XIII, 3*: Primigenii certe homines ob hoc paradisi delicias et immortalitatis praemia concupierunt. *XXXI, 1*: Ob beatam Trinitatem obtestor³¹.

5. *Praepositio cum neutro adiectiui loco aduerbii*: *Intr. 17*. ex aduerso enim curauit hominem.

6. *Praepositio DE*: a) *Sensu instrumentali*³²: *Intr. 59*: illa uero casta est quae de simplici habitu bonisque moribus placet uiro et de bono castimonio Deo.

b) *Sensu causali*³³: *XII, 2*: exulta de profectibus animarum, tris-

³⁰ Usa Dativo: *Intr. 51, Intr. 57, XIX, 1*. Cf. BONNET (1890), p. 583; SALONIUS (1920), p. 139; MOHRMANN (1958), I, p. 105 ss.

³¹ Es patente el valor causal de los tres primeros testimonios, lo que pone más de relieve el sentido del último: *por mediación de...*

³² MOHRMANN (1958), I, p. 110 ss.

³³ MOHRMANN (1958), I, p. 110 ss.

tare de casibus. *XXIII*, 4: nec de mundanis gaudeas lucris et non contristaberis damnis. *XXIII*, 9: malis... poenaliter tribuuntur, ut male de eis gaudeant, et ... poenaliter auferuntur, ut male de eis doleant.

PRONOMEN

1. *ISTE pro HIC*³⁴: *Intr.* 20: uos istam ... partem gloriae possidetis. *Intr.* 23: et quae ... lilia rosasque parturire debet, orticam et paliam producat:... ista quae urat, illa quae laceret. *XI*, 2: et sic salutis nostrae obtentu ista pertulit. *XIV*, 1: istam bene seruabis si detrudere absenti nescieris. *XVI*, 1: licuit enim illo tempore quod isto non licet. *XXIII*, 2: beata enim eris si ... gratias egeris et uitae istius prosperitatem et aduersitatem fumum ... euanescentem credideris. *XXIII*, 7: etenim ista dicimus ut paruipendas aut ne pro magno cupias lucra terrena. *XXVII*, 4: Cur conuersa est nisi ut fiat humilis ex potentem? Si ergo ista ex inelyto ad humilitatem descendit, illa ex paupere, quod humiliaretur non habuit, forsitan si superbit? *XXVII*, 6: et ista sint dicta de ueste, cibo, potu uel opere.

2. *HIC pro IS in correlatione cum relatiuo*³⁵: *Intr.* 7: si te his ditarem rebus, quae stabilitate nulla consisterent. *Intr.* 59: certum, inquam, est, hanc non esse castam, quae ad hoc se ita composuit, ut multorum feriat oculos. *I*, 1: quod enim amant, hoc suggerunt et has res tuis insinuabunt auribus, quae in earum uersantur desideriis.

3. *ILLE pro IS in correlatione cum relatiuo*³⁶: *Intr.* 25: genere scilicet illius locutionis, quo aut totum a parte aut pars nominatur a toto. *Intr.* 27: felix ille uenter, qui nouit gignere, non conrumpi; beata illa fecunditas, quae pariendo impleuit mundum. *Intr.* 28: ardeat cor tuum, soror, igne illo quo Christus misit in terra. *III*, 7: fugit etiam foetentem odoratus ille, quem bene olentem, dum uiueret, delectabat. *XIII*, 5: namque et ille mollis et dissolutus est, qui ...

³⁴ SCHMALZ (1910), p. 621; HOFMANN-SZANTYR (1965), p. 182. Usa HIC en *Intr.* 28; *XXII*, 3.

³⁵ SVENNUNG (1922), p. 68; SCHRIJNEN-MOHRMANN (1936), I, p. 154; ERNOUT-THOMAS (1953), p. 190; HOFMANN 1965, p. 180; San Leandro usa *Is* en los siguientes casos: *Intr.* 7, *Intr.* 12, *Intr.* 18, *Intr.* 45, *Intr.* 57, *Intr.* 58, *II-4*, *IX-1*, *XVIII-2*, *XX-2*, *XXVI-1*, *XXVII-2*, *XXVII-6*, *XXXI-7*.

³⁶ LOEFSTEDT (1942), II, p. 46; ERNOUT-THOMAS (1953), p. 190.

epulis delectatur. *XXI*, 6: lugebat ille se esse peregrinum in hac uita, qui moerens dicebat. *XXII*, 2: nec sic uos prouocamus ad humilitatem ut illas superbia erigamus, quas dum tu accipis ut sorores ... *XXVII*, 5: ut nec illa infletur, quae derelinquit potentiam, nec illa frangatur, quae fuit paupera uel ancilla.

4. *CVI*, *dat. pl.*, *pro QVIBVS*³⁷: *XXIII*, 12: has a se sponte auferunt cui in Deo deuotus animus est.

5. *NVLLVS pro NEMO*: *XVII*, 1: nullus te singularem adloquatur. *XXVII*, 7: nulli tamen iugum inponimus, sed quod honestum est suadimus.

6. *QVI*, *sing. et pl.*, *pro QVAE*: *Intr.* 22: uos (uirgines) qui tales perseuerastis. *Intr.* 26: te (Florentina), qui non adqueuisti. *Intr.* 27: fecunditas... qui pariendo inpleuit mundum. *Intr.* 48: qui... meditata est fraudem. *I*, 2: illa ... qui uirum diligit. *XXIII*, 9: ad te (Florentina) qui habes. *XXXI*, 1: soror ... qui de terra tua egressa es.

7. *Relat. attractus ab antecedente*³⁸: *Intr.* 28: ardeat cor tuum, soror, igne illo quo Christus misit in terra.

8. *Relat. finalis*: *Intr.* 23: orticam et paliam producat... ista quae urat, illa quae laceret.

9. *SE reflex. pro SVVS*: *Intr.* 31: non te contristabit qui te sibi copulauit societati.

10. *VTERQVE in numero pl. concordat cum duobus subst. sing.*³⁹: *II*, 2: ignis et stupa sibi utraque contraria in unum redacta flammam enutriunt.

11. *Vocatiuus sing. fem. MI pro MEA inseruit*: *Intr.* 58: mi soror. *I*, 3: mi soror. *X*, 1: carissima mi Florentina.

TEMPORA VERBORVM

1. *Futurus simplex tertiae coniugationis in -bo*: *Intr.* 35: erigebit. *III*, 2: occurrebit. *III*, 9: fruebitur.

³⁷ Cf. BOURCIEZ (1956), n. 104.

³⁸ ERNOUT-THOMAS (1953), p. 137; TOVAR (1946), p. 228; THOMAS (1956), p. 317 ss.

³⁹ SCHMALZ-HOFMANN (1928), p. 486; ERNOUT-THOMAS (1953), p. 198; SVENNING (1935), p. 321.

2. *Tertia pers. pl. praesentis indicatiui TREMO in -ent desinit: Intr. 14: ante quem tremant angeli.*

3. *Tertia pers. sing. praesentis indicatiui uerborum tertiae coniug. in -it desinit, his locis exceptis⁴⁰: Intr. 38: componet. Intr. 51: nubet. XXIV, 4: obtundet. XXIV, 6: coget. XXVII, 5: pertrahet.*

4. *Vsus praesentis indic. pro praet. perfecto: VII, 2: repellit adsertione adulteros, sed ... commendabat. VIII, 2: sustinuit Ioseph... crimen adulterae dominae, non repellit adsertione. XIII, 6: bibere noluit, quam periculum alieni sanguinis intelligit. XXVII, 5: nec illa inflatur, quae derelinquit potentiam, nec illa frangatur, quae fuit paupera uel ancilla.*

5. *Vsus praesentis pro futuro⁴¹: Intr. 33-34: Dum tibi indulget, mihi parcat... dum te Christus fouet caritate, me non punit pro crimine. Intr. 43: tu quoque communium parentum cumulabis merita; tuis uterque parens honoribus numerabitur; te prole, Christo adhaerente, ipsi recipiunt in fructu, quod in cespite perdiderunt.*

6. *Prima pers. pl. praesentis indicatiui uerbi SVADEO «suadimus» scripsit: XXVII, 7: nulli tamen iugum inponimus, sed quod honestum est suadimus⁴².*

7. *Prima pers. sing. praesentis indicatiui DISPLICEO in -io, et secunda sing. praes. subiunt. in -ias desinunt: Intr. 33: ego eius unde displicio non grauabor. III, 7: ne dum Dei opus diligis, multum Deo displicias. X, 1: ut unde carnalibus carnales conplaceant, tu carnalium oculos inde magis displicias.*

VSVS VERBORVM

1. *Verba actiua cum flexione deponenti⁴³: XXI, 5: flere non desinatur. XXIV, 5: qui in agone terreno certantur.*

⁴⁰ Cf. GRANDGENT (1952), p. 162; BATTISTI (1949), p. 111; CARNOY (1906), p. 47; MARINER 1952, p. 19 ss.; DÍAZ Y DÍAZ (1957), p. 370.

⁴¹ SCHRIJNEN-MOHRMANN (1936), II, p. 14 ss.; HOFMANN-SZANTYR (1965), pp. 307-308.

⁴² Forma atestiguada en *Regula Magistri*, 61, 34 y 62,7.

⁴³ CERTOR, deponente intransitivo, se halla atestiguado en la *Vulgata* y en la *Itala* (Cf. HOFMANN-SZANTYR (1965), p. 292). En otros casos usa san Leandro los

2. *Verba deponentia cum actiua flexione*⁴⁴: VIII, 3: Proficies etenim, uirgo,... si imitare uolueris. X, 2: uestem induere splendendam... cura carnis est. XI, 3: ne paueas illum imitare. XIX, 6: de quo incestiuo concubitu nascunt Moabitae et Ammonitae. XIX, 7: inualidam uero et inbecillem pro medicinam debet utere uinum. Tit. XX: Quatenus uirgo utere debeat lauacra. XXIV, 2: poterit caro... debachare? XXV, 2: imitare uero spiritales spei est maximae. XXVI, 1: nec uelis imitare eas uirgines. XXVI, 2: permiserunt ...propriisque rebus utere.

3. *Verba motus cum in + ablat.*: Intr. 1: in terra reuertitur. Intr. 28: misit in terra. Intr. 50: in sublimi erecta. III, 5: reuertendo in terra. V, 2: quae mala est... in bonorum transeat numero... tu transeas in malorum consortio. XXXI, 8: nemo mittens manum suam in aratro⁴⁵.

4. *Verba quiescendi cum in + accus.*: Intr. 11: ut multorum gratiam beneficiorum in unum eundemque inueneris Christum. Intr. 41: omnia itaque gesta uestra portandae uirginitatis danda sunt in resurrectionem. III, 9: requiescet in cubile tuum. III, 10: requiescat in cubile suum⁴⁶. XXXI, 7: ne te serpens praeripiat a paradiso et in eam ponat terram, quae spinas et tribulos germinat⁴⁷.

5. *Verba in uoce passiuua impersonali cum obiect. in accus.*⁴⁸: Intr. 40: primum, diuino operi inrogatur iniuriam. XII, 1: furorem enim sororis iniuriosae tua magis sedetur patientia. XIV, 3: ut infirmam partem quaeras quomodo curetur, non quomodo abscidatur. XX, 2: curam carnis ueniens ex concupiscentia, habetur in uitio. XXIV, 4: quidquid enim accipitur nimis, hoc adgrauatur animam. XXVII, 4: et si sufficit unde omnibus tribuatur aequalitatem. XXXI, 13: et exhortanti Leandro praestabitur ueniam.

---

deponentes de acuerdo con la tradición gramatical, Vg. XII, 3: proficientes imitare et... ad bene uiuendum... excita. Hemos registrado un uso activo de VIDEO con el valor usual pasivo: Intr. 15: emisse potius quam duxisse uideant uxores.

⁴⁴ Cf. HOFMANN (1965), p. 292.

⁴⁵ Luc., IX, 62.

⁴⁶ Is., LVII, 2.

⁴⁷ Cf. ERNOUT-THOMAS (1953), p. 112 ss.

⁴⁸ BASSOLS (1945), II, p. 129 ss.; HOFMANN-SZANTYR (1965), p. 631; LOEFSTEDT 1936, p. 291; SVENNUNG (1922), p. 81, y (1935), p. 473 ss. Usa pasiva personal con sujeto en nom. (Intr. 34; XXXI, 13). Si el sustantivo es neutro, puede ser nominativo sujeto o acusativo objeto (Intr. 34). Cf. BEJARANO (1960), p. 63.

6. *Verbum ABSTINEO sensu medio intransitiuo*⁴⁹: XXIV, 1: cui tamen subpetit uirtus a carnibus abstineat.

VOCES NOVAE, INSOLITAE VEL MUTATAE

Intr. 35: conuirgines. III, 5: coenicula. X, 2: fulliculose. XXV, 3: murmuria (fem. sing.).

⁴⁹ Uso raro en precristianos e incluso en éstos; aun cuando PLAVTVS, *Aul.*, 345, VERG., *Aen.* II, 534 y CELS., II, 12.

Bibliografía

- BASSOLS (1945) M. BASSOLS, *Sintaxis histórica de la lengua latina I. Introducción, Género, Número, Casos*. Barcelona 1945. II. *Las formas personales del verbo*. Barcelona 1948.
- BASTARDAS (1953) J. BASTARDAS, *Particularidades sintácticas del latín medieval (Cartularios españoles de los ss. VIII al XI)*, Barcelona 1953.
- BASTARDAS (1960) J. BASTARDAS, «El latín medieval hispánico» en *Enciclopedia Lingüística Hispánica I*, pp. 251-290, Madrid 1960.
- BATTISTI (1949) C. BATTISTI, *Avviamento allo studio del latino volgare*, Bari 1949.
- BEJARANO (1958) V. BEJARANO, «Algunas notas gramaticales y críticas al "De haeresibus liber" isidoriano», en *Emerita*, t. XXVI, fasc. 1, pp. 65-76, Madrid 1958.
- BEJARANO (1960) V. BEJARANO, «Observaciones sobre el latín de san Leandro», en *Emerita*, t. XXVIII, fasc. 1, pp. 49-73, Madrid 1960.
- BEJARANO (1973) V. BEJARANO, «Un aspecto del vocabulario de san Leandro: las palabras griegas», en *Durius*, I, fasc. 2, pp. 287-300, Valladolid 1973.
- BLAISE (1955) A. BLAISE, *Manuel du latin chrétien*, Estrasburgo 1955.
- BONNET (1890) M. BONNET, *Le latin de Grégoire de Tours*, París 1890.
- BOURCIEZ (1956) E. BOURCIEZ, *Éléments de linguistique romane*, París 1956².
- CAMPOS (1961) J. CAMPOS, «La *Regula Monachorum* de san Isidoro y su lengua» en *Helmantica*, t. XII, pp. 61-101, Salamanca 1961.
- CARNOY (1906) A. CARNOY, *Le latin d'Espagne d'après les inscriptions*, Bruselas 1906².
- DÍAZ Y DÍAZ (1957) M.C. DÍAZ Y DÍAZ, «Movimientos fonéticos en el latín visigodo», en *Emerita*, t. XXV, pp. 369-386, Madrid 1957.
- DÍAZ Y DÍAZ (1958) M.C. DÍAZ Y DÍAZ, «El latín medieval español» en *Actas Primer C. Español Est. Clás.*, pp. 559-579, Madrid 1958.
- DÍAZ Y DÍAZ (1960) M.C. DÍAZ Y DÍAZ, «El latín de la península ibérica. Rasgos lingüísticos», en *Encicl. lingüíst. hispánica I*, pp. 153-197, Madrid 1960.

- DÍAZ Y DÍAZ (1962) M.C. DÍAZ Y DÍAZ, *Antología del latín vulgar*, vol. IV de la Biblioteca Románica Hispánica, Madrid 1962.
- ENOUT (1953) A. ERNOUT, *Morphologie historique du latin*, París 1953³.
- ERNOUT-THOMAS (1953) A. ERNOUT & F. THOMAS, *Syntaxe latine*, París 1953².
- GRANDGENT (1952) C.H. GRANDGENT, *Introducción al latín vulgar*, Madrid 1952.
- HAADSMA (1963) R.A. HAADSMA & J. NUCHELMANS, *Précis du latin vulgaire*, Groningen 1963.
- HOFMANN (1950) J.B. HOFMANN, *Lateinische Umgangssprache*, Heidelberg 1950³.
- HOFMANN (1958) J.B. HOFMANN, *El latín familiar*, Madrid 1958.
- HOFMANN-SZANTYR (1965) J.B. HOFMANN & A. SZANTYR, *Lateinische Grammatik*, Múnich 1965.
- KUEHNER-STEGMANN (1912) R. KUEHNER & C. STEGMANN, *Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache*, II vol., Hannover 1912-1914.
- LEUMANN-HOFMANN (1926) M. LEUMANN & J.B. HOFMANN, *Lateinische Grammatik*, Múnich 1926-1928.
- LOEFSTEDT (1936) E. LOEFSTEDT, *Philologischer Kommentar zur Peregrinatio Aetherae*, Uppsala 1936 (= 1911).
- LOEFSTEDT (1942) E. LOEFSTEDT, *Syntactica, Studien und Beiträge zur historischen Syntax des Lateins*, vol. I. Lund 1942², vol. II, Lund 1933.
- MARINER (1952) S. MARINER, *Inscripciones hispanas en verso*, Barcelona 1952.
- MAYEN (1889) G. MAYEN, *De particulis QVOD, QVIA, QVONIAM, QVANDO, VT pro acc. c. inf. post uerba sentiendi et declarandi*, Kiel 1889.
- MOHRMANN (1955) CH. MOHRMANN, *Latin vulgaire, latin des chrétiens, latin médiéval*, París 1955.
- MOHRMANN (1958) CH. MOHRMANN, *Études sur le latin des chrétiens*, Roma 1958.
- NORBERG (1943) D. NORBERG, *Syntaktische Forschungen auf dem Gebiete des Spätlateins und des frühen Mittellateins*, Uppsala 1943.
- NORBERG (1944) D. NORBERG, *Beiträge zur Spätlateinischen Syntax*, Uppsala 1944.
- PEROCHAT (1932) P. PEROCHAT, *Recherches sur la valeur et l'emploi de l'infinitif subordonné en latin*, París 1932.
- SALONIUS (1920) A.H. SALONIUS, *Vitae Patrum. Kritische Untersuchungen über Text, Syntax und Wortschatz der Spätlateinischen Vitae Patrum*, Lund 1920.

- SCHMALZ (1910) J. SCHMALZ & F. STOLZ, *Lateinische Grammatik* (re-fundida por LEUMANN-HOFMANN en 1926-1928), München 1910.
- SCHRIJNEN-MOHRMANN (1936) J. SCHRIJNEN & CH. MOHRMANN, *Studien zur Syntax der Briefe des hl. Cyprian*, I. Nimega 1936-1937.
- SVENNUNG (1922) J. SVENNUNG, *Orosiana*, Uppsala 1922.
- SVENNUNG (1935) J. SVENNUNG, *Untersuchungen zu Palladius*, Uppsala 1935.
- TOVAR (1946) A. TOVAR, *Gramática histórica latina. Sintaxis*, Madrid 1946.
- VÄÄNÄNEN (1937) V. VÄÄNÄNEN, *Le latin vulgaire des inscriptions pompéiennes*, Helsingfors 1937.
- VÄÄNÄNEN (1968) V. VÄÄNÄNEN, *Introducción al latín vulgar*, Madrid 1968.